

Nep en echt in het surrealistisch werk van Salvador Dali

Vak
Tekenen
Leerjaar / sector
Onderbouw vmbo/havo/vwo
Context
<p>Leerlingen maken kennis met de wonderlijke wereld van het surrealisme en verdiepen zich in het werk van Salvador Dali. Ze spelen met de fenomenen nep/echt en verwerken hun 'Dalidee' in een eigen werkstuk: een geschilderd droomlandschap (2D/3D). Vragen die centraal staan, zijn: hoe en door wie heeft Dali zich laten inspireren? Wat zijn kenmerken van zijn kunstwerken? Hoe kan Dali jou als leerling inspireren? Leerlingen leren hoe ze een beeldend onderzoek starten en werken op grond van een aantal criteria eigen idee, hun 'Dalidee' (een surrealistisch werk) uit.</p>
Leerdoelen
<p><i>Leerdoelen voor de hele lessenserie</i></p> <p>Ik leer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • werken met succescriteria (formuleren, toepassen en evalueren). • beeldend onderzoek uitvoeren en op basis daarvan een surrealistisch werk maken (<i>Dalidee</i>). • onderscheiden wat nep en/of echt is en hoe kunstenaars dat verbeelden door kennis te maken met een specifieke kunstenaar/stroming (Dali en surrealisme). <p><i>Succescriteria lessenserie</i></p> <p>Ik kan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zelf succescriteria formuleren voor wanneer ik mijn werkstuk gelukt vind. Bijvoorbeeld t.a.v. het verwerken van kenmerken van het surrealisme, de afwerking van het kunstwerk, het werkproces en de uitvoering van het beeldend onderzoek. • voor het beeldend onderzoek minimaal zes schetsen maken en voor mijn eigen Dalidee twee schetsen verder uitwerken. • inspiratie-voorbeelden (minimaal vijf) beoordelen op basis van dynamiek nep/echt in surrealisme. • het surrealisme plaatsen binnen kunstgeschiedenis en minstens drie kenmerken van het surrealisme benoemen. • relevante basisbegrippen gebruiken die op kunstwerken van Dali van toepassing zijn.
Aantal lessen
3 blokuren van twee keer 50 minuten

Fase(n) van de FE-cyclus

Tijdens deze drie lessen doorlopen leerlingen de hele FE-cyclus meerdere keren. Leerlingen maken kennis met het surrealisme, Salvador Dali en zijn werk en raken vertrouwd met de verschillende stappen binnen het creatief proces. Leerlingen formuleren met de leraar succescriteria voor hun Dalidee (kenmerken van het surrealisme en Dali's werk), maken zes schetsen en houden uiteindelijk één schets over zie ze uitwerken. Aan de hand van de criteria beoordelen ze elkaars schetsen, waarna ze hun werk verder verfijnen en ten slotte aan elkaar presenteren. Daarbij beantwoorden leerlingen de vraag:

wat zou Dali van dit werk hebben gevonden en waarom?

Uitvoering lesactiviteit

Materialen / hulpmiddelen

- PowerPointpresentatie met:
 - voorbeelden van kunstwerken van kunstenaars die spelen met dynamiek nep/echt
 - voorbeelden van kunstwerken van Salvador Dali
 - voorbeelden van kunstwerken uit impressionisme en kubisme (de inspiratiebronnen voor Dali)
- de werkopdracht met de concrete instructie en achtergrondinformatie over Dali, informatie over het surrealisme en een afbeelding van een kunstwerk van Dali inclusief verkennende vragen
- papier, karton, verf, potloden etc.

Vorbereiding

- De opdracht afbakenen: in hoeverre is de opdracht haalbaar binnen de vastgestelde tijd met ruimte voor een onderwijsleergesprek en (peer)feedbackmomenten?
- Uitdagende afbeeldingen selecteren van impressionistische, kubistische en surrealistische kunstwerken, zodat leerlingen enig zicht krijgen op en gevoel krijgen bij die verschillende stromingen.
- Afbeeldingen selecteren van kunstwerken en/of voorwerpen van Dali.

Lesopzet globaal

- Leerlingen maken kennis met het surrealisme als kunstvorm en met Salvador Dali en zijn werk in het bijzonder. Daarbij worden ook de leerdoelen en werkopdracht toegelicht.
- Leerlingen bekijken samen kunstwerken en gaan na welke kenmerken van het surrealisme die bevatten en leren de basisbegrippen toepassen.
- Leerlingen doen beeldend onderzoek waarbij ze afbeeldingen zoeken en sorteren op nep/echt.
- Gezamenlijk worden kenmerken van het surrealisme en het werk van Dali geformuleerd.
- Leerlingen maken twee schetsen waarin ze de kenmerken proberen toe te passen en kiezen de beste uit met de leraar op basis van de kenmerken.
- Leerlingen werken hun Dalidee uit, voorzien elkaars werk van een tip en top, verbeteren hun werk en presenteren hun werk aan elkaar vanuit de vraag: wat zou Dali van dit werk hebben gevonden en waarom?

Lesopzet gedetailleerd

Les 1: Welkom in de wonderlijke wereld van Salvador Dali

Wie was Salvador Dali? Wie inspireerde hem en waarom? Welke kunstwerken heeft hij gemaakt? Wat zijn kenmerken van zijn werk? Waarom typeren we zijn werk als surrealistisch? De leraar verkent samen met de leerlingen de leerdoelen en werkopdracht aan de hand van bovenstaande vragen en voorbeelden van kunstwerken. Leerlingen maken deze les kennis met het surrealisme als kunstvorm, krijgen een eerste indruk van het werk van Dali en kunnen twee kenmerken van het surrealisme benoemen.

Vervolgens neemt de leraar de leerlingen mee naar de wereld van het surrealisme waar niets is wat het in eerste instantie lijkt (of toch wel?): zijn de landschappen, voorwerpen of dieren die je ziet, echt? Of maakt Dali er door de compositie en/of het kleurgebruik er iets vervreemdends van? Is de voorstelling of het beeld nu nep of echt? Dit doet hij aan de hand van allerlei daarvoor geselecteerde kunstwerken waarbij hij vertellender- en vragenderwijs kenmerken van het surrealisme introduceert. De leraar zet daarbij drie begrippen op het (digi)bord: surrealisme, nep-echt, voorstelling. In drietallen werken de leerlingen hun eerste associaties hierbij uit in een woord- of beeldspin. Klassikaal wisselen leerlingen hun opbrengsten uit en stellen met de leraar de begrippen scherp. Leerlingen noteren vervolgens de drie begrippen en bijbehorende toelichting in hun dummy (werkschrift).

Daarna starten leerlingen hun beeldend onderzoek. Individueel zoeken ze in beschikbare (online) tijdschriften vijf afbeeldingen van dingen die volgens hun nep zijn en vijf die volgens hen echt zijn. Ze kiezen daarvan twee afbeeldingen die volgens hen passen bij het spanningsveld (dynamiek) nep/echt in de context van het surrealisme. Alle leerlingen leggen vervolgens hun gekozen afbeeldingen op de tafel 'echt' of op de tafel 'nep'. Als de afbeeldingen op de tafels liggen, krijgen ze gelegenheid om eventueel (elkaars) afbeeldingen te herplaatsen. Daarbij leggen ze uit waarom een afbeelding volgens hen op een bepaalde tafel hoort. Kunnen leerlingen gezamenlijk komen tot zes sets nep/echt die op een derde tafel neergelegd worden? En op basis waarvan?

De leraar evalueert of leerlingen de thematiek van het surrealisme doorgronden door een laatste vraag te stellen: zouden dit spannende surrealistische sets zijn die Dali zelf als thema had kunnen gebruiken? Zo ja, waarom? Leerlingen overleggen hierover in twee- of drietallen en schrijven dit op een kaart.

Mogelijke reacties zijn:

- Er zijn voorwerpen die je dagelijks tegenkomt maar die op een niet-werkelijke (niet realistische → surrealistische) manier gebruikt/getoond worden.
- Er wordt gebruik gemaakt van beelden die je soms in je eigen droom tegenkomt of die toevallig kunnen gebeuren.
- Er wordt door kunstenaars heel netjes en heel precies gewerkt.

De leraar gebruikt de informatie om de volgende les terug te komen op kenmerken van het surrealisme en het werk van Dali. Op basis van de informatie op de kaarten selecteert hij te bespreken voorbeelden: wat herkennen leerlingen al wel, wat komt minder terug?

Les 2: Aan het werk met een eigen Dalidee

De leraar checkt bij de leerlingen of ze enkele kenmerken van het surrealisme kunnen herkennen en/of benoemen aan de hand van enkele kunstwerken van Dali en de sets die vorige les op de tafels 'nep' en 'echt' zijn beland. Hij laat leerlingen eerst individueel, dan in duo's en vervolgens klassikaal daarover nadenken. Gezamenlijk noteren ze de kenmerken van het surrealisme en grensvlak nep/echt nog een keer op het (digi)bord.

Werkopdracht individueel

Daarna gaan de leerlingen aan de slag met de werkopdracht. Die luidt als volgt:

Schets zes Dalideeën (thema's, voorwerpen of voorstellingen) die zouden kunnen voorkomen in het werk van Salvador Dali. Denk hierbij terug aan hoe Dali droomlandschappen, gekke kreeften, of aparte klokken in zijn werk verwerkt. Vouw vervolgens een A4tje dubbel, zodat je twee vlakken krijgt. Op deze vlakken werk je twee Dalideeën verder uit. Zorg ervoor dat ze beide verschillend zijn. Schrijf in je dummy waarom je juist deze twee Dalideeën hebt uitgekozen.

Leerlingen werken hun schetsen uit. Wanneer ze daarmee klaar zijn, leggen ze hun schetsen aan de leraar voor. Samen kiezen ze op basis van de kenmerken surrealisme en grensvlak nep/echt de beste schets uit die ze verfijnd tot Dalidee-kunstwerk gaan uitwerken. De leraar stimuleert leerlingen in het gesprek de basisbegrippen te gebruiken en de kenmerken te benoemen. Als huiswerk bedenken de leerlingen een passende titel voor hun Dalidee-kunstwerk.

Les 3: Verder werken en presenteren maar

Aan het begin van deze les leggen de leerlingen hun *work in progress* op de tafels. Ze lopen de tafels langs en voorzien elk werkstuk van een top (roze) en tip (geeltje) aan de hand van de kenmerken (criteria van les 2) om het nog meer des Dali's te maken. Door deze 'plakronde' heeft elke leerling feedback gekregen en gegeven. De leraar kijkt mee en geeft feedback op de concreetheid van de tips en tops. Een groot deel van het blokkur hebben de leerlingen gelegenheid om verder te werken aan hun werkstuk. De leraar loopt in die tijd rond en geeft waar nodig/wenselijk individueel feedback. Aan het eind van de les is er voldoende tijd voor het presenteren van de Dalidee-kunstwerken aan elkaar. Leerlingen beantwoorden telkens de vraag: wat zou Dali van hun werk vinden en waarom?

Differentiatie en variatie

- De leraar zorgt voor maatwerk en geeft iedere leerling feedback. De leerlingen kunnen verschillende kenmerken van het surrealisme en grensvlak nep/echt toepassen.
- In les 2 kan de leraar er ook voor kiezen om leerlingen in duo's de beste schets te laten uitkiezen waarbij hijzelf observeert en vragen stelt.
- In les 3 kunnen de presentaties op verschillende manieren georganiseerd worden: klassikaal, in twee groepen of in een carrouselvorm etc.

Terugblik en tips van de ontwikkelaar

Reflectie op de aanpak

- De opdracht zou in meer lessen dan nu kunnen worden uitgevoerd, waardoor leerlingen de verschillende stappen binnen het creatief proces beter kunnen ervaren.

Tips voor gebruikers

- Gebruik in de PowerPoint het werk van verschillende kunstenaars die experimenteren/werken binnen impressionisme, kubisme en surrealisme. Betrek ook actuele illustraties/foto's m.b.t. het spanningsveld of grensvlak nep/echt. Presenteer de leerlingen een rijk en gevarieerd beeld zodat hun eigen kunstrijk-referentiekader zich kan verbreden, oprekken en verdiepen. Laat hen waar mogelijk ook eigen voorbeelden inbrengen die tijdens een volgende les getoond kunnen worden.

- Neem voldoende tijd voor het met elkaar verhelderen van leerdoelen en het formuleren van bijbehorende succescriteria.

Auteur(s)

Informatie over de auteur(s)

Dit lesvoorbeeld is gebaseerd op een lesidee van Art van Triest en uitgewerkt door Pascal Marsman. Art is docent kunstvakken op De Meerwaarde in Barneveld. Pascal Marsman is leerplanontwikkelaar kunstvakken bij SLO.